

VJERA U NAJVIŠE BIĆE KOD STARIH INDIJSKIH NARODA

(Odlomak iz habilitacione radnje)

Dr Stjepan Doppelhammer

INHALT

Dieser Auszug aus der Habilitationsarbeit »Der monotheistische Erbe der totemistischen Jäger und mütterrechtlichen primitiven Ackerbauern« bringt die Angaben vom Hochgottglauben bei der indischen Altbevölkerung (die Altstämme in Zentral- und Südindien, die Munda und die Dravida).

Kad se govori o Indiji, onda se u prvom redu misli na Hinduse, koji općenito potječu od Arijaca, koji su sa sjeverozapada doselili u Indiju u vrijeme 1200—1000. godine prije Krista. 250 milijuna ljudi govore danas arijsko-indijske dijalekte, koji se svode na sanskrt, jezik doseljenh Arijaca. Nasuprot tim Hindusima stoji 80 do 90 milijuna muslimana, koji su se počeli useljavati u Indiju kratko pred 1000. godinom poslije Krista i kroz stoljeća se useljavali. Na temelju iskapanja, koja su počela pred tridesetak godina, upoznata je jedna stara visoka gradska kultura (Mohejo Daro, Harappa i dr.), koja je cvala oko 2500 godine prije Krista u sjeverozapadnim dijelovima Indije i kako izgleda propala u doba navale Arijaca. Ta se kultura naziva, također, Induska kultura. Pokraj toga poznavala je Indija još druge narode, koji se imaju smatrati starijima od svih drugih. No, jer su bili kulturno primitivniji i potisnuti u nepovoljne i daleke predjele, nisu do danas mogli doći do svog potpunog izražaja. U svijetlu današnjih istraživanja moraju se razlikovati tri velike skupine indijskog prastanovništva: Dravida, Munda i pranarodi centralne i južne Indije. Narodi s dravidskim jezikom, s oko 90 milijuna, uglavnom nastavaju jug i jugoistok Indije. Munda prebivaju u Chota Nagpuru, zapadno od Kalkute. Istom u novije vrijeme, zapravo u najnovije vrijeme, ekspedicijama W. Koppersa i Führer-Haimendorfa istraživanja su pokazala da se u brdima i džunglama centralne i južne Indije nalazi jedan broj primitivnijih starih naroda, koji se u rasnom i kulturnom (a također i jezičnom) pogledu imaju smatrati danas najstarijim stanovnicima Indije, dakle Praindijci. Tima se pranarodima ubrajaju više ili manje izrazito: Baiga, Bhil, Čenču, Kadar, Nahal, Reddi i dr.¹

1. PRE-MUNDA I PRE-DRAVIDA

Bhil

Njih je istraživao W. Koppers² od konca listopada 1938. do početka prosinca 1939. Nastavaju sjeverozapadni dio centralne Indije, поближе западне обронке горја Виндхја и Сатпура. Много тога упучује на то, да су Bhil били изворни ловци и сбирачи. Разликују се »чисти« i »нечисти« Bhil: они који су више потпали под hinduski utjecaj smatraju se »čistima« Bhil. Koppersova se istraživanja prvenstveno odnose na »nečiste« Bhil. *Bhagwan* je njihovo vrhovno božanstvo.

¹ W. Koppers: Das Schicksal der Gottesgedankens in den Religionen Indiens u »Christus und die Religionen der Erde« od Fr. König, sv. II, str. 670 s. — I.

² W. Koppers: Bhagwan, The supreme deity of the Bhil, *Anthropos* 35/36 (1940—41), str. 284—325. — II.

Mole se slobodnim riječima. Jedan stari Bhil imenom Narhinh Ohoniyo svakog bi jutra, okrenut prema istoku, molio: »O veliki Gospodaru, Ti si nas proizveo, učini nas danas sretnima« (271). Drugi oblik jutarnje molitve glasi: »O davaoče žita, budi mi danas dobar«. Njoj se nekad dodalo: »Ne daj da ikakova šteta dođe na mene. Ne daj da oštetim svoga susjeda i ne drži daleko od nas žito i odjeću!« (272). U vrijeme velike nevolje čuje se: »O Bhagwan, ne daje da takva nevolja stigne čak ni moga neprijatelja ili zločinca« (272). U raznim prilikama kažu: »O Bhagwan, tvoje pouzdanje«. Tako je čuo Koppers jednog poganskog Bhil, kad je 28. III 1939. došao u misijsku postaju Rambhapur sa svojom bolesnom kćerkom, koje je ruka pokazivala teško otrovanje krvi (272). Mnoga žena zbog rane smrti svoga muža zaboravlja se pa govori: »Bhagwan, neka iščezne tvoj trag, bio si gladan na moju kuću. Štetu na moju kuću ti si bio stavio i uzeo moga muža sa života« (274). Bhagwan je dakle gospodar života i smrti.

Vjera u Bhagwana ostavila je traga i u izrekama dnevnog života. »Blagwanova moć je beskrajna«. — »Ti si koji udaraš; ti si koji spasavaš«. — »Što Bhagwan čini, to je dobro učinjeno«. — »Bhagwan daje (djecu) i uzima ih«. — »Bhagwan će dati sam od sebe«. Kad su izvjestitelji tumačili tu uzrečicu, jedan stari čovjek je dodao: »Naravno, on tako čini, jer nas je stvorio« (295). — »Što je dano i potrošeno za druge, dolazi na korist u času smrti«; dakle, Bhagwan na svom sudu ispituje ponajprije dobročinstva prema bližnjemu. — »Kad nešto padne u želudac, dolazi sjećanje na Bhagwana« (296).

Miti o stvaranju. Za razliku od hinduskog mentaliteta, naime sve hinduske sekte »vjeruju u neki materijalni uzrok (upadana) — neku vječnu supstanciju iz koje se razvio svijet«; ovdje se jasno ističe ideja osobnog Boga (275). Prvi mit o stvaranju nosi biljeg hinduističke misli o pre-egzistentnoj tvari i poznat je samo uskoj, »izabranoj« skupini, koja je došla u bližu vezu s hinduizmom; no zanimljivo je da je Bhagwan oblikovatelj te pre-egzistentne tvari: »Zatim je Bhagwan načinio pet Pandaw, sve drveće, vodu, dan i noć, mjesec i sunce, životinje i kanačno čovjeka« (276). — Drugi mit: U početku je bio samo Bhagwan. On je razmišljao: »Koga ću načiniti?« I razmislivši, Bhagwan je stvorio manja božanstva i postavio ih svojim službenicima, načinivši ih nosiocima svijetla, i osiguravši im njihovu plaću. No kad je došao zao Duh, pitajući: »Što radite kod Bhagwana?«, bogovi su odgovorili: »Mi držimo Božja svijetla«. Tad im je zao Duh postavljao daljnja pitanja o plaći, koju su dobivali; božanstva su odgovorila: »Bhagwan nam daje nagradu«. Zatim je zao duh zapitao: »Kakva je sreća u Bhagwanovoj kući?«, a božanstva su, promislivši časak, odgovorila: »Tamo je vječna sreća«. Zao duh je nastavio: »Tad Bhagwan ne radi nikakav posao?« Božanstva su odgovorila: »Bhagwan nema potrebe raditi«. Tad je zao duh rekao božanstvima: »Poslušajte jednu moju riječ«. Božanstva su se zapitala među sobom: »Što će reći?« Tad je zao duh nastavio: »Kao što Bhagwan uvijek sjedi besposleno, tako trebaju također božanstva sjediti besposleno. Tad će njihova kuća biti poput Bhagwanove kuće«. Tad su božanstva ostala sjediti i više nisu radila što im je bilo namijenjeno da rade. Bhagwan se rasrdio da njegova stvorenja ne će ići na posao. Tad se Bhagwan jako rasrdio i pošto je istukao božanstva, bacio ih je dolje na zemlju. Tad je Bhagwan razmišljao: »Sad sam opet sam«. I razmislivši, stvorio je čovjeka. I čovjeku je Bhagwan rekao: »Ne čini kao što su učinila božanstva. Vi ste moja stvorenja i štogod od mene zatražite, to ću vam dati. Udaljiti ću od vas nevolju i ako vas netko udari, tad ću i ja njega udariti. Bhagwan je jedini vaš Gospodar i nitko drugi« (276 s).

Vjera u Bhagwana kao Stvoritelja svijeta i ljudi ostavila je traga i u nekim poslovicama dnevnog života: »Zemlja nema ni majke ni oca. Ako bi se već htjelo govoriti o nekom ocu, došao bi u obzir samo Bhagwan«. — »Bhagwan (Bog) je bio prije svih stvari. Tad je načinio svijet. Zatim je načinio bogove i boginje«. Na pitanje iz kakvog je materijala Bhagwan načinio svijet, Koppers je dobio odgovor: »Samo Bhagwan sam znade kako je to načinio«. Drugi je izvjestitelj rekao: »Ne mogu znati kako je Bhagwan načinio svijet, samo znam da je načinjen iz Bhagwanove volje« (279 s).

I u mitu o potopu vidi se uzvišeni položaj Bhagwana za razliku od hinduskoga. U hinduskom mitu pobožnom kralju, imenom Manu, ukazuje se samo božanstvo (Brahma, Višnu), i to u liku ribe, koja mu saopćava predstojeći potop. Tako upozoren i savjetovan, sagrađi Manu lađu, u kojoj se spašava sa svakovrsnim sjemenjem. Zatim na mimonaravni način po tapas (askeзом, magijom) rađa nesamo niža božanstva nego i sve živo i neživo. Bhilski mit glasi: Bhagwan je načinio iz zemlje jednog pralca i jednu pralju. Od tog brata i sestre porodio se ljudski rod. Oboje su živjeli sretno i bili su vrlo milosrdni. Djevojka je običavala nositi vodu. Nosila je sa sobom riže i s njom hranila ribe. Tako je to bilo dugo vremena.

Jednog dana reče riba Ro: »Kakvu nagradu tražiš ti, o djevojko? Misliš li na kakvu određenu stvar?« Djevojka je odvrtila: »Ne znam ništa«. Na to reče riba: »Voda će svijet preokrenuti na glavu. Pazi, ponesi tikvino sjeme, načini kavez i tad se ti i tvoj brat popnite u njega uzevši sa sobom sjeme i vodu. A nemojte zaboraviti uzeti i jednog kokota«. Kiša je počela padati, najprije polagano, zatim u sve većim pljuskovima. Bilo je kao da su rebo i zemlja postali jedno. Bhagwan reče: »Tako sam svijet preokrenuo na glavu, ali nije li netko tu ipak preostao? Kukurikanje kokota obavješćuje me o tome«.

Na to se sam Bhagwan uputio da se pobliže upozna s tom stvari. Došao je u blizinu kaveza i zapitao: »Je li netko unutra?« Tad je djevojka rekla: »Nas dvoje smo unutra, moj brat i ja«. I Bhagwan je našao u kavezu dvoje mladih ljudi u punini mladenačke životne snage. Tad Bhagwan reče: »Ja sam uništio čitav svijet. Tko vas je upozorio i tko vam je dao savjet da napravite ovakav kavez? Morate mi protumačiti tu tajnu. Jer je moj plan bio skriven od ljudi«. Na to je djevojka odgovorila: »Riba me je poučila«. Sad je Bhagwan pozvao ribu i zapitao: »Ti si, dakle, to otkrila ovoj dvojici?« Riba je odgovorila: »O ne, Gospodine Oče, ja to nisam učinila«. Tad je Bhagwan izbatinao ribu i pristala je na priznanje: »Da, Gospodine Oče, ja sam to uistinu učinila«. Na to reče Bhagwan: »Da si odmah rekla istinu, ne bi ti se ništa dogodilo«. I Bhagwan odreže ribi jezik i baci ga. Iz tog su nastale pijavice. Zato otada do danas manjka ribi jezik.

Bhagwan je okrenuo djevojku licem prema zapadu a mladića licem prema istoku. Nakon što ih je opet okrenuo licem u lice, zapitao je mladića: »Tko je to?« i on je odgovorio: »Ona je moja žena«. Tad je Bhagwan zapitao djevojku: »Tko je to?« i ona je odgovorila: »On je moj muž«. Na to ih je Bhagwan načinio mužem i ženom. Na taj su način oni postali praroditelji ljudskog roda. Pokoljenja su dolazila iza pokoljenja, i nastali su različiti jezici (282 s).

Koppers povlači ove zaključke iz usporedbe hinduskog i bhilskog mita o potopu:

Prvo, u hinduskom mitu božanstvo navješćuje potop, no zatim potpuno iščezava s površine, i novo stvaranje svijeta proizvodi vlastita čarobna snaga

praskete i prvog čarobnjaka Manu. Naprotiv Bhagwan je veliki Bog, koji neprestano drži kormilo u rukama.

Drugo, kod Bhil se uopće ne radi o novom stvaranju nego samo o daljnjem opstanku ljudskog roda. Bhagwan daje preživjelom ljudskom paru zapovijed da se ožene i tako na normalan način počne novi razvitak ljudskog roda.

Treće, kod Bhil odzvanjaju crte mita o stvaranju. Ponajprije, isticanje posebnog stvaranja pralca i pralje a onda preživljavanje iz potopa baš brata i sestre. To nije sretno rješenje, ako se ima u vidu njihova ženidba. No u početku stvaranja to je tako moralo biti. Nepraktičnost ovakvog rješenja možda je posljedica lunarne pozadine bhilskog mita. Naime, u prevoznom sredstvu (kavez — tikva — uštap) mogla bi se vidjeti oba mjeseceva srpa, od kojih jedan (brat) predstavlja rastući, drugi (sestra) opadajući mjesec (282—284).

»Jasno je, kaže W. Koppers, da ovdje stoje nasuprot dva sasvim različita svijeta. S jedne strane, kod primitivnih Bhil, jedan sasvim teistički pojam Boga, s kojim usporedo idu i inače sasvim razumska shvaćanja. S druge strane kao kod kulturno višeg i već filozofskog gazdinskog naroda Hindu: pan-teizam i emanatizam, s čime se s obzirom na novi postanak svijeta, bogova i ljudi povezuju najtajanstvenije čarobnjačke teorije.«³

Bhili ne poznaju nikakvu materijalnu sliku Bhagwana. »On nema čak niti jednog kamena« kao simbol za štovanje (299). Iz centralnog bhilskog područja (Malva) god. 1910. piše engleski činovnik C. Eckford Luard: »Kao vrhovnog gospodara Bhil imaju Bada Deo (ili Bhagwan, kako ga često zovu, upotrebljavajući hindusku riječ). O njemu kažu da nema ni žene ni djece, i upravlja cijelim svijetom« (301).

Kod Bhilala u Barwani ako umre dijete odmah iza rođenja, vole ga sahraniti nasred puta, pokrivši grob kamenjem i trnjem, tako da to čini neugodnu zapreku prolaznicima. S time se namjerava da se oni razljute i psuju zbog toga ili se pravdaju s djetetovim roditeljima. Bhagwan ne voli čuti svađu, zato se nadaju, da ne mora slušati takve optužbe, poslat će ubrzo roditeljima zdravo dijete (299).

Još ćemo navesti Bhagwanov odnos prema drugim božanstvima. Općenito ime za muška božanstva je deo, za ženska mata ili dewi. »Koliko se protežu naša opažanja, kaže Koppers, riječ deo nikad se nije upotrijebila za Bhagwana« (303). U Ambara tumač je rekao: »Tko je velik? Bhagwan. Što su sva ta božanstva, jer ih je on sve načinio« (303). Često se čuje izreka: »Svi su ti bogovi i boginje samo sluge Bhagwanove (302).

Tragovi jednog starijeg, intimnijeg saobraćaja s Bhagwanom, možda, se vidi u činjenici da njega uvijek nagovaraju familijarnim oblikom »ti«, dok se udvorni plural upotrebljava za sva druga božanstva (294).

»Skupimo li rečeno, kaže Koppers, nadaje se kao jednodušni zaključak da između Bhagwana i ostalih božanstava postoji samo odnos njihove potpune ovisnosti od njega. Ne vidi se nikakav most, koji bi mogao voditi od mnogih do jednoga, ta on, jedan (Bhagwan), bio je, kako se izričito kaže, i vremenski pred svima drugima. Ako se povodom svega toga Bhil označe kao srazmjerno jasni i svjesni monoteisti, sigurno to nije nikakvo pretjerivanje.

S druge strane, s tim se nikako ne želi reći da ta monoteistička vjera kod pojedinih Bhil uvijek i svagdje jednako jasno i dosljedno dolazi do izražaja.

3 W. Koppers: Der Mensch und sein Weltbild, str. 134. — III.

Relativno jaki hinduistički utjecaj daje već unaprijed naslutiti izvjesno ko-
lebanje s obzirom na shvaćanje Boga, čemu također odgovara i stvarnost. A
da pri tom igraju i individualno nastroj enje, subjektivna pobožnost i životna
dob, jasno izbija iz jednog razgovora, koji je misionar Jungblut vodio s Hu-
mom, poganskim starješinom jednog malog sela. Pošto je Jungblut upoznao
od Hume razne gore navedene molitve (ili pak ponovno slušao), upravio je
on svom izvjestitelju pitanje a da li se svi tako ujutro mole Bhagwanu. Na
to je Hume odgovorio: „Ne, tako nije, Obično to čini nekolicina u svakom
mjestu”. Kad je Jungblut sad zapitao a kako će se to protumačiti, zapitani
je upotrijebio jednu usporedbu. Pokazao je na jedno pamučno drvo, koje je
stajalo u blizini, koje je pokraj zelenih imalo i žute listove. Zeleno lišće iz-
gleda prividno mlado i puno života i čini se kao da bi uvijek htjelo ostati na
drvetu. Tako se jednako vladaju mnogi mladi ljudi; kako su mladi i snažni
misle da će to uvijek tako ostati i zato malo ili gotovo ništa ne misle na mo-
litvu. Drukčije stvar stoji kod žutog lišća, to znači kod ljudi koji su poodma-
kli u dobi, i zbog toga mnogo ozbiljnije i promišljatije nastrojenih.«⁴

Baiga⁵

Prebivaju u centralnoj Indiji, u maikalskim brdima. Verrier Elwin god.
1939. o njima izvješćuje: »Baiga pokazuju, možda, neko poštovanje prema
božanstvu, koje oni sad nazivaju hinduskom riječi „*Bhagavan*”. Bhagavan je
Stvoritelj i od njega mnogi vidovi društvenog i gospodarskog života vuku
svoje podrijetlo. On je ustanovio bewar (izmjenično obrađivanje). On je
smjestio Baiga u džunglu. On im je dao sjeme. On je ustanovio pravila egzo-
gamije. On je narod providio s tabuima, koji će održavati njegovu nepovre-
divost i ugled... Još danas ga smatraju dobrohotnim i neškodljivim. Njegova
se djelatnost poglavito odnosi na život i smrt. On šalje svoga chaprasi da po-
zove ljude, kad je došao kraj njihova života. Svaki jiv (duh) ide k njemu.
On živi „daleko”, ali negdje na zemlji, koju je stvorio za svoje uživanje, u
velikoj palači na otoku, koju čuvaju dvije vatrene rijeke. Ondje se brine za
duše, koje dolaze k njemu, najgore kažnjavajući, dok ostale šalje natrag na
zemlju, da se ponovo rode. Svako rađanje i umiranje je u njegovim rukama.
Osim toga on se ozbiljno ne upliće u ljudske poslove. Njega ne zazivaju u
mantri i nijedno njihovo mjesto nije povezano s njegovim imenom, čak niti
štap ili kamen da mu budu na čast« (308).

Misionar Stephen Fuchs iz Indore u novije vrijeme donosi još ove po-
datke: »Nekad se mole Bhagwanu, ali mu ne prinose žrtve... Nitko ga nije
nikad vidio.

Kažu da Bhagwan ima svoje vlastite slugе, koje zovu dut. Vjeruju da dut
izvršuju sve naredbe od Bhagwan... Bhagwan je tvorac svijeta, vječan je,
nestvoren, niti rođen od majke, duh, gospodar svijeta.«⁶ Izgleda da i kod njih
Bhagwan na svom sudu prije svega ispituje dušu o njezinim dobrim djelima.
Naime, kažu: »Sva hrana, koju su razdijelili za vrijeme života, spremljena je
u toj kući (pokojnik nalazi tačnu kopiju kuće, koju je imao na zemlji); od
toga treba živjeti; njezina količina određuje duljinu vremena koliko će ostati
u tom sretnom mjestu prije nego bude poslan dolje na zemlju« (312).

4 Koppers, n. dj. III, str. 136s.

5 Koppers, n. dj. III, str. 308—314.

6 St. Fuchs: What some Tribes and Castes of Central India Think about God, Anth-
ropos 41—44 (1946—1949), str. 978—981.

Imaju ovaj mit o stvaranju: U početku nije bilo ništa nego voda, voda, voda. Nije bilo ni glasa o božanstvu (deo), niti glasa o bhut (duhovi), niti vjetra, niti pećina, niti puteva, niti džungle. Kako je sad nebo, tako je tad bila voda. Na velikom lotosovu listu ,koga je voda amo tamo nosila, sjedio je Bhagavan. Nije bilo ni ploda ni brašna za njegov život: bio je sam. Jednog je dana protrljao svoju ruku i od nečistoće, koja je otpala, načinio je vranu, svoju kćerku, Karicag. Kad je ona htjela poletjeti, Bhagavan joj je rekao: »Idi i nađi malo zemlje za mene, jer sam ovdje osamljen; želim načiniti svijet«. No gnjecavu glinu trebalo je utvrditi. To istom uspijeva praroditeljima, koji se zovu Nanga Baiga i Nanga Baigin (309 s).

Bhagavan je protivnik magije a Nanga Baiga je prvi veliki čarobnjak, kako se to vidi iz ovog mita: U one dane Nanga Baiga je živio u Nanga Paharu. Bhagavan mu je dao ovaj dar: »S tvoje lijeve strane teći će crna krv, s tvoje desne strane teći će crvena. Tkogod popije crne krvi postat će vrać; tkogod popije crvene krvi postat će gunia (čarobnjak)«. Tad je Bhagavan, postavši zavidan Nanga Baigi, poslao zmiju da ga ugrize. Nanga Baiga je želio očešati svoja leđa, i misleći za zmiju da je štap, podigne je, i ona ga ugrize, te on umire. Umirući, Nanga Baiga reče svojim sinovima i učenicima da ga ne zakopaju, nego da razdijele njegovo tijelo u dvanaest dijelova, stave ih u dvanaest lonaca i kuhaju ih dvanaest godina. Na koncu tog vremena pojesti će ga i sve će njegovo čarobnjaštvo preći na njih. No to je Bhagavan baš želio izbjeći. Zato, kad je prošlo dvanaest godina, on je došao zakukuljen kao Brahmin sadhu, natrljao se pepelom, s tikvom u svojoj ruci, i reče sinovima kako je veliki grijeh jesti meso svoga oca. Oni su dobro promislili i priznali te na koncu odlučili baciti dvanaest lonaca u rijeku. No kad su išli da to učine, jedan od braće udahnu dašak pare (ili prema drugoj verziji komadić mesa) i postade prvi gunia (čarobnjak)« (311).

Elwin nadalje izvješćuje: »No Bhagavan je samo djelomično dobar. „On je napola dobar; druga polovica je trula od rana i bolesti“. Bukwa je jednom u snu vidio Bhagavanovu palaču. Polovica od nje blistala je od svijetlosti, druga polovica je istrunula, kuća smrti i propasti. Bhagavan je naime namjere donio smrt na svijet. Svojom prevarom ubio je besmrtnog Nanga Baiga. On je i danas odgovoran za svaku onu smrt, koja ne potječe od magije ili prekršaja plemenskog tabu« (311).

Na sve ovo Koppers daje slijedeće tumačenje: »Mislim da nemam krivo u pretpostavci na crte izvedene iz lunarne mistike ne samo u slučaju Nanga Baiga nego također i Bhagavana od Baiga. Prvi je daleko više zapleten u takvu mistiku. Osim njegova rođenja iz „zemlje, korijenja, džungle i bambusa“ posebno moramo uzeti u obzir razdjeljivanje njegova tijela u dvanaest dijelova (prema dvanaest mjeseci u godini?) i njegovo obilježje kao prvog i vrhovnog maga. Tu se pojavljuje pitanje da li se Bhagavanovo nastojanje u ograničavanju i sputavanju takve magične snage u Nanga Baiginom potoraštvu ima shvatiti kao sasvim nepoželjno. Naravno, sve ovisi o tome kako sami Baiga gledaju na stvar. Oni očito, usprkos svega, smatraju Bhagavana u osnovi kao dobrog i blagotvornog Boga. Ne duguju li, konačno, sve njemu, uključujući i dragocjeni dar života? Mišljenje da je samo jedna strana Bhagavana dobra a druga zla (trula) najbolje se može protumačiti pojmovima preuzetim iz lunarne mitike (uštap: mlađak?)...« (312).

Konačno Koppers zaključuje: »Ako se stvar promatra u svjetlu poredbene znanosti religija, tad nema sumnje da u Bhagavanu od Baiga nalazimo

tragove prijašnjeg Najvišeg Božanstva... Ime je indo-arijskog porijekla. No to se nikako ne može reći o pojmu koji se skriva pod imenom«. (313 s).

Čenču'

Nastavaju najsjeverniji dio gorja Nallaimallai u provinciji Madras sve do preko rijeke Kistna u državi Haidarabad u juž. Indiji. Istraživao ih je Christoph von Furer-Haimendorf od siječnja do srpnja 1940. god., sada profesor etnologije na sveučilištu u Haidarabadu. On smatra Čenču primitivnim lovcima i sabiračima hrane vedidskog tipa, koji su u izvjesno vrijeme došli u dodir s matrijarhatskim poljodjalcima, od kojih su poprimili žensko obilježje svog Najvišeg Bića i ostala ženska božanstva te neke matrijarhatske crte u svom društvenom uređenju. Kasnije su došli pod utjecaj patrijarhatskih kultura, od kojih su poprimili klanski sistem. Ima ih oko 12.000. Samo ih je još nekoliko stotina u Amrabad Plateau-u zadržalo svoju izvornu kulturu i način života. S obzirom na znatan broj kulturnih elemenata Furer-Haimendorf ih povezuje s prakulturnim Veda na Ceylonu. Danas govore jezik svojih susjeda, dravidskih Telugu.

Čenču vjeruju u Najviše Biće ili, bolje, u dva oblika Najvišeg Bića. Jedno se zove *Bhagavantaru*, drugo *Garelamaisama*.

Bhagavantaru živi u nebu. Stvoritelj je ljudske duše. On daje djecu. Uzima život i iza smrti sudi pojedinog čovjeka prema njegovim dobrim i zlim djelima. Kao zlo djelo dolaze osobito svađa, nasilje i preljub. Dok dobri dolaze k Bhagavantaru, on odbija zle. Nato oni tumaraju naokolo kao neka vrsta zlih duhova (*dayam*). No konačno se Bhagavantaru smiluje i tim *dayam* i uzima ih u svoje obitavalište. Živi sam. Odgovorani je za grom i kišu. U vrijeme nevremena obraćaju mu se molitvom: »Bože Bhagavantaru, mi se nalazimo ovdje na zemlji, Ti si tamo gore. Brini se za to da u sigurnosti (daleko živimo)«. Na sličan način mole Bhagavantaruovu zaštitu kad ujutro polaze u džunglu: »Bože Bhagavantaru, današnjeg jutro polazimo u džunglu; ded podaj nam da se opet zdravi i čitavi vratimo«. Bhagavantaru je svudašnji. Niti on niti Garelamaisama nisu privezani za jedno određeno mjesto, dok podređeni (hinduistički) bogovi i boginje imaju svoja određena bogoštovna mjesta.

Garelamaisamu Čenču smatraju gospodaricom džungle i njezinih proizvoda: biljki, životinja i meda. Osjećaju se o njoj ovisni, slično kao od Bhagavantaru. I ona sve vidi i sve zna. Časte je u molitvama i žrtvama. Odlazeći iz kolibe, Čenču govori: »Ti, naša majko Garelamaisama, ako nađemo (što tražimo), prinijet ćemo Ti žrtvu. Ti si naša majka i sva naša nada. Podaj nam svoju dobrotu«. Ako je sreća bila lovcu sklona, ako je ubio neku zvjerku ili je naišao na ostatak od tigra ubijene divljači, on odreže komadić mesa od buta ili uzme komad jetara, isprži to i potom baci u džunglu s riječima: »Mi jedemo, Ti jedi (također nešto)«. Tu primicijsku žrtvu lovac pri sretnom povratku kući upotpuni s ovom zahvalnom molitvom: »Naša majko, na temelju Tvoje dobrote našli smo; bez tebe ne dobivamo ništa. Izričemo Ti mnogobroju hvalu«. Slično biva kad dvojica ili trojica muževa izlaze u potragu za medom i pri tom su imali uspjeha. Garelamaisami se žrtvuje komadić saća. S tim u vezi Furer-Haimendorf ukazuje na očitu razliku, koja postoji između opisane primicijske žrtve kod Čenču i običnih hinduskih žrtava. Hindusi postavljaju pred božanstvo žrtveno jelo, ostave ga nekoliko časaka stajati s pretpo-

stavkom, da ono to na »duhovni način« uživa. Tad uzimaju stvar ponovno sebi i okrepljuju se na njegovu »materijalnom dijelu«.

Budući da je Garelamaisama gospodarica čitave džungle, na nju se, također, svodi uspijevanje džunglinih plodova. Od njih ne jedu prije nego jednu malu količinu od toga ne prinesu Garelamaisami. Da ne moraju dugo čekati na jelo, pristupaju prinošenju žrtve kad su plodovi istom napola zreli. Kamenito zdanje poput žrtvenika, na kojem se prinosi ta žrtva, nalazi se u blizini trajnog sjedišta jedne skupine, pod jednim drvetom. Sami Čenču kažu da se kod tog žrtvenika radi o pozajmici iz susjedstva, dakle ne o njihovoj vlastitoj izvornoj baštini. U molitvi, koja prati tu žrtvu prvog ploda, oslovljava se Garelamaisama s »Otac«. To ni sami Čenču ne znaju pravo protumačiti. Tako im je, kažu, predano od njihovih praotaca. Molitva glasi: »Bože Oče, ako budu ovdje svagdje plodovi dobro uspijevali i dozrijevali, prinijet ćemo Ti u kišno doba (glavno doba za džungline plodove) žrtvu«. Kad dođe to vrijeme, tad se naveče, i sad naravno potpuno dozreli, plodovi žrtvuju s riječima: »Bože Oče, blagoslovi (brani) nas, daj da nađemo (dobro) drveće i dolje ne padnemo«. Takvu žrtvu prinose i od cvjetnih listova drveta Mahua (*Bassia latifolia*), koji se nakon otpadanja sakupljaju u svrhu dobivanja alkoholnog pića. Kad su prvi izvareni cvjetni listovi drveta Mahua dali žuđeni alkohol, i kad trebaju početi plesne priredbe, mala se količina pića izlijeva na već spomenuti kameni žrtvenik, kod čega se na Garelamaisamu upravljaju ove riječi: »Majko, sad ćemo plesati, ne daj da prekoračimo granicu, pokaži nam svoju milost«. Čenču sigurno iz iskustva znadu kakve opasnosti za zakon i dobre običaje povlači za sobom obilno uživanje alkohola. No prema njihovu mišljenju može Garelamaisama pomoći i predusresti možebitne istupe i nasilja, čime ujedno posvjedočuju da, prema njihovu mišljenju, Garelamaisami nije ravnodušno ćudoredno vladanje ljudi.

I do zavjeta Garelamaisami dolazi obično, ako je jedna žena od Čenču imala iznimno teški porod. Nakon što su se pokazali uzaludni svi drugi pokušaji, u takvom slučaju obraća se muž dotične žene Garelamaisami. Svoju ruku, napunjenu prosom, muž drži na glavi svoje žene, i, bacajući prosovo zrnje u slobodnu prirodu, govori: »Ako dijete (zdravo) dođe na svijet, dobit ćeš jedan seer (indijska mjera) prosa (kao žrtvu). To je moj zavjet, budi zdravo«. Kad je došao željeni uspjeh, postavlja se obećana i skuhana riža na kameni žrtvenik i zatim se pojede.

»Općenito govoreći, u svijetlu poredbenog i religijskog istraživanja danas više ne postoji opravdana sumnja, kaže Koppers, da ženska božanstva, naimc ženska Najviša Bića, stoje u vezi s razvojem matrijarhata. Kako ovaj, tako su i ona drugotne naravi. Tako, dakle, i kod Čenču sve govori za to da su oni izvorno poznavali jedno muški predstavljeno Najviše Biće, koje dalje živi u Bhagavantaru, dok se kao žena shvaćena gospodarica džungle Garelamaisama mora svesti na prigodne utjecaje izvana... Ne ćemo pogriješiti ako upravljanje primicijske žrtve na boginju džungle Garelamaisama stavimo u taj red. No sjećanje na to, da je primicijska žrtva prvotno vlastita Bogu neba (Bhagavantaru), možemo vidjeti u onim očito prastarim molitvenim obrascima, koji Garelamaisamu oslovljavaju s „Otac“...«⁸.

Stephen Fuchs je sklon mišljenju da je Garelamaisama izvorno Najviše Biće kod Čenču. On osobito ističe činjenicu što se njoj prinose primicijske žrtve. Osim toga, budući da Garelamaisama nosi sve značajne crte Najvišeg

Bića (osim njezina ženskog spola, koji nije izvoran), potrebno je protumačiti opstojnost ovog božanstva. Garelamaisama se ne može poistovjetovati s majkom zemljom ili bilo kojim ženskim božanstvom okolnih kasta i plemena. Prema njemu Bhagavantar u je u svim pojedinostima sukladan s onim što niže kaste ovog dijela Indije misle o svom Najvišem Biću. Preuzeti taj čitavi kompleksni pojam od Bhagavantar u i u isto vrijeme zadržali izvornu vjeru i što vanje Najvišeg Bića nije neobično među primitivnim narodima Indije.⁹ Obojica priznaju da to pitanje treba riješiti daljnje istraživanje na licu mjes a.

Palijan, Irulan, Kota

U zatvorenim gorama južne Prednje Indije živi niz tzv. Pre-Dravida. Palijan su šumsko pleme u Maduri. Za svoje Najviše Biće M a y a n d i ne znaju gdje se zapravo nalazi, ali mu prinose primicijske žrtve. Kad slučajno ubiju kakovu životinju, prve kapi krvi prinose svome Bogu u znak zahvalnosti kao cijenu budućih dobročinstava. Meso lovine razdijele među sve obitelji nase lja. Lunarna mitika matrijahatskih naroda učinila je da Najviše Biće simboliziraju posebnim kamenom, koji imade oblik zmije (= mlađ), a kod Irulan pod istim utjecajem Najviše Biće nosi ime K a n n i m a r »sedam djevičanskih božica« (= Plejade u vezi s lunarnom Pramajkom). Kota u gorju Nilgiri vjeruju u Najviše Biće K a m a t a t a j a. On je stvorio sve narode u tom gorju tj. Kota, Kurumba i Toda, od tri kapi svoga znoja i odredio čim će se hraniti.¹⁰

Vetuvan

Žive u Malabaru i vjeruju u najvišeg Stvoritelja, koga zovu »kralj koji nas je stvorio« i kao takva ga zazivaju. Sveto čuvaju čistoću svojih žena; prijebračni se spolni život kažnjava. Monogamija je običajna.

Iyer općenito izvješćuje o »najvišem božanstvu i najvišem vladaru među nearijevskim urođenicima južne Indije«. Nazivaju ga »Vladar« ili »Poštovani Otac«. On je poglavica duhova, koje suzdržava da ne škode ljudima. Sad ga prikazuju kao moćnog kralja sa svim kraljevskim insignijama, s mačem u ruci, jašući na konju ili slonu. S druge opet strane, prikazuju ga kao lovačko božanstvo, koje ide o ponoći u lov, okružen mačonošama i bakljonošama¹¹.

Balahi

Možda bi ovamo mogli uklopiti i ovu kastu tkalaca i poljodjelskih radnika iz Beraru, o kojima misionar St. Fuchs¹² izvješćuje:

Premda su oni stoljećima bili podvrgnuti jakom utjecaju hinduizma i drugih visokih religija, nerazvijeno mišljenje takvih plemena i kasta lagano ne nadomješta niz ideja s drugim, nego ih vrlo često smještaju jedne pokraj drugih, čak i ako su u protuslovlju jedne s drugima. Tako su oni sačuvali svoju vjeru u *Bhagwana*. Ne poistovjetuju ga ni s jednim od hinduskog trojstva Brahma, Beshnu, Mahesh, kako ih zovu. Oni drže da su ta tri božanstva stvoreni od *Bhagwana*. On ih je stvorio da ljudi imaju nekoga kome će se u potrebi moliti. Balahi naime vjeruju da *Bhagwan* sebi ne pravi brige s običnim nevoljama, jadima i željama ljudi. Međutim, kad sva manja božan-

⁹ Christoph von Fürer-Haimendorf: The Chenhus. Recenzija St. Fuchsa, *Anthropos* 41-44 (1946-1949), str. 980.

¹⁰ A. Gahs: Religija prakulture, Bogoslovska Smotra XIII (1925), str. 110s.

¹¹ W. Schmidt: Der Ursprung der Gottesidee, sv. III., str. 328s.

¹² St. Fuchs, n. dj., str. 883s.

stva ne dostaju, u času veoma velike pogibelji i nužde, Balahi se obraćaju k Bhagwanu: »Bhagwan, ti si skrbnik brate!« — »Bhagwane, nitko nije ravan tebi, brate!« — »Mi ne znamo ništa, brate; ali ti znaš sve, brate!« Jednom kad je kolera harala u pokrajini Nimar, jedan Balahi je rekao misionaru Fuchsu: »Sad je vrijeme Bhagwana. Božanstva su bespomoćna, zato se ljudi obraćaju Bhagwanu za pomoć i slave ga. Nekad Bhagwan šalje takvu bolest da ga se sjetimo«. »On živi sam«, bez oca i majke. »Nikad ga nismo vidjeli«. — »Zašto korite Bhagwana, kad nešto nije u redu? Vi činite krivo!« — »Duša je Bhagwanova rukotvorina« — »Bog smještava dobroga na dobro mjesto, zloga na zlo mjesto«. Kadgod sam zapitao čovjeka ili ženu, kaže o. Fuchs, kuda misle da će ići poslije smrti, uvijek su odgovorili sa živim uvjerenjem: »Bhagwanu!« ili »Bhawanovoj kući!« Bhagwana nisu preuzeli od hinduizma, oni se ne slažu s panteizmom i karma. Osim toga ideja Bhagwana ima iste crte u religiji primitivnih naroda centralne Indije, koji su bili pod manjim utjecajem hinduizma nego Balahi.

2. MUNDA

Broje oko 3 milijuna. Općenito pokazuju već nešto značajniji kulturni razvitak i u kulturno-historijskom smislu mlađi su od naprijed navedenih. Neki razvitak pokazuje se i u religiji; tako je Najviše Biće jače uvučeno u mitiku i, barem mjestimice, smatra se oženjenim. Usprkos toga nalazimo izrazitu svijest o Najvišem Biću neprijepono zasvjedočenu. Već godine 1874. potestantski misionar Jellinghaus posvjedočuje kod njih opstojnost jedne srazmjerno jasne monoteističke vjere. Sam priznaje, da je i on došao u Indiju s predrasudama da urođenicima ne može biti izravno vlastita vjera u jednog najvišeg Boga. Kad je jednom raspravljao s jednim obrazovanim Hindu, koji je tvrdio da i bez objave svaki narod znade, da ima Bog, on je pobijao to mišljenje. »No kako sam se začudio, kad sam prišao proučavanju jezika Munda-Kol te religioznih priča i poslovice toga naroda i našao da su oni u svom osnovnom naziranju sasvim monoteistički, što više da im je u njihovu govoru u dnevnom životu opstojnost jednog dobroga Boga tako sama po sebi razumljiva kao nama Evropljanima, kad govorimo o Bogu. Kasnije sam sve više uviđao da svi pogani znadu da ima Bog, i kad tucet najraznovrsnijih pogana sjedi zajedno s muslimanima i kršćanima, da im u njihovu govoru o Bogu i Providnosti izgleda samo po sebi razumljivo da je Bog samo jedan i za sve njih isti, kao što postoji samo jedno sunce«¹³. S tim se sudom potpuno slaže, što je poznati isusovački misionar J. Hoffmann napisao o njihovoj vjeri u Boga. On je 37 godina djelovao među Munda i napisao za njih neprocjenjivo djelo: »Encyclopaedia Mundarica« u 15 svezaka. On kaže: »Jednog sam dana rekao izvjesnom broju muževa: Poslušajte jednoć što o vama misle učeni Evropljani! I tad sam im preveo iz jednog engleskog spisa gore navedena mišljenja o tobožnjem pomanjkanju kod njih vjere u Boga i u besmrtnost. Tu me prekinuo jedan slušalac s pitanjem: »Pater, a koji je magarac napisao tu knjigu?« I kad sam mu odgovorio, da pisac nije magarac nego jedan učeni čovjek, on je odvratio: »Ako je učen čovjek, kako onda može napisati takvu ludost? Ta ne može biti ljudi, koji ne bi znali da postoji Bog!«¹⁴ Još evo Daltonovog sjedočanstva: »Vrlo važnu razliku pokazuju svi Koloriani u motivu

13 V. Chatrein: Die Einheit des sittlichen Bewußtseins der Menschheit, sv. I., str. 322.
14 Koppers, n. dj. I, str. 674.

žrtava najvišem božanstvu i onih kojima se pomiruju manja božanstva. Sing Bongi se žrtvuje da se osigura trajnost njegovih milosti i za zaštitu. Drugim se božanstvima obraćaju kad bolest ili nesreća pohodi obitelj, da žrtva umilostivi duha, za koga se predpostavlja da ih napada ili kažnjava«¹⁵

Korku

To su najzapadniji Munda. Stariji izvjestitelj St. Hislop god. 1856. piše: »Kurku priznaju da ima jedno nevidljivo Najviše Biće koga oni zovu *Bhagawanjee*: možda su to mišljenje preuzeli od Hindusa«. No kasnije sebe ispravlja: »Premda jedno svoje božanstvo oslovljavaju 'veliki bog' (Mahadeo), ipak, ako smijem suditi o cijelom narodu po onome što sam čuo u jednom njihovu kraju, oni drže da toga poglavicu njihovih božanstava treba razlikovati od Nevidljivog Stvoritelja i Uzdržavatelja svijeta, o kom je moj izvjestitelj tvrdio da imadu posebno shvaćanje, i komu oni po uzoru na hindusko poljodjelsko stanovništvo daju ime Bhagawan«¹⁶. W. Koppers sa svoje ekspedicije kod Bhil izvještuje: »Svaki Korku znade da postoji jedan Bog, koji je načinio sve stvari a posebice čovjeka. Zovu ga Bhagwan... Sam Bhagwan vrši sudačku vlast; napose ispituje dušu, da li je i prosjak dobio svoj dar«¹⁷. U najnovije vrijeme St. Fuchs piše: »Pred nekoliko godina susreo sam jeđnog Korku u džungli gorja Satpura. Pokazujući na jedan idol pod drvetom, zapitao sam ga za njegovo značenje. On ga je nazvao mata i rekao da ga štiju u vrijeme bolesti. Zatim je dodao: 'No nama je također poznato ime Gomaj, koga vi zovete Bhagwan. Vaš Bog i naš Gomaj su jedno te isto, samo su imena različita. Gomaj je načinio svijet, i k njemu idemo poslije smrti«¹⁸. I Nahal u istom gorju poznaju Bhagwana. St. Fuchs je za njega upitao jednog starog Nahala i dobio ovaj odgovor: »To je onaj čije ime ujutro prvo uzimamo u usta. On je Tvorac svijeta. On daje život i opet ga uzima od nas«¹⁹.

Lohar

Ovi su dio klana Barae u Chota u Nagpuru. J. Hoffmann o njima izvještuje: »Poput Munda oni štiju pređe i gotovo u istim oblicima. Poput njih štiju *Singbonga*, koga Lohar zovu *Bhagwan*. Dnevni pozdrav svi ne obavljaju nego savjesniji među njima održavaju to na slijedeći način: svako jutro, neposredno kako su očistili svoje zube i isprali svoja usta, uzmu vode u svoje sklopljene ruke, podignu ih do visine svoga čela, pozdrave s poklonom i izreknu: 'Bhagwan'«²⁰.

Birhor

Prebivaju u Chota Nagpuru. Kažu: »Jer nas je *Singbonga* stvorio, on nas mora opskrbiti hranom... O njemu se govori kao istovjetnom sa suncem, ali ne s materijalnim dijelom velikog svjetlila. Također mu pridjevaju hindusko ime Bhagwan. Nalazi se i trag ideje da je On čudoredni Bog, jer kažnjava zlodjela«²¹. Kad netko odlazi u lov ili sabirati med, ponekad će zavzati Singbonginu pomoć u potrazi za divljači ili medom. Poslije žrtve kod

15 J. G. Frazer: The worship of nature, sv. I, str. 633.

16 Koppers, n. dj. II, str 303s.

17 Koppers, n. dj. II, str. 306.

18 St. Fuchs, n. dj., str. 884.

19 St. Fuchs, n. dj. II, str. 884.

20 Koppers, n. dj. II, str. 306.

21 Koppers, n. dj. II, str. 306.

ceremonije jedenja nove riže vlasnik polja lijeva mlijeko iz ćupa na novu rižu i govori: »Ti Sing-bonga na nebu, danas ti dajem mlijeko. Pij ga. Od danas neka ne bude nikakve bolesti u želucu ili glavi«. Zatim se malo nove riže prinese dusima pređa i poslije toga sva obitelj jede novu rižu i pije rižino pivo. U mitu o stvaranju konj sprečava sušenje čovjekova lika. No kad se konačno uz pažnju psa osušio glineni lik, Sing-bonga ga je obdario životom²².

Ho

Žive u okrugu Singbhum, jugoistočno od Chota Nagpura. Ime Ho znači, naprosto, čovjek, što je obilježje mnogih primitivnih naroda. Na čelu njihova panteona stoji Singbonga, Sunce. Vrlo je dobar, oni kažu, zato nam ne će zadati nikakva zla, i ne bojimo ga se. No ipak, premda Singbonga sam ne šalje ljudima bolest ili nesreću, mogu ga zazvati da odvрати takve nezgode i radi toga mu žrtvuju bijele kože ili bijele kokote. To je kao priziv na nepravedne kazne, za koje misle da udaraju na nevoljno čovječanstvo njegovi podložnici. U kolovozu, kad je brdska riža pobrana, prvi plodovi žetve prinose se Singbongi i žrtvuje mu se bijeli kokot. Prije nego je to učinjeno, bilo bi svetogrđe jesti novu rižu. Imaju ovaj mit o stvaranju: U početku vremena zemlja je bila pokrivena vodom; samo je Singbonga ležao nad površinom vode i prva bića, koja su se rodila, bili su kornjača, rak i pijavica. Singbonga je zapovjedio tim prvorođenim životinjama da mu donesu grumen ilovače iz dubine praiskonskog oceana. Kornjača i rak redom su pokušali svoju vještinu, ali uzalud. Međutim, ustrajna pijavica uspjela je uloviti grumen ilovače iz vodenih dubina, te je iz te ilovače Singbonga oblikovao ovu našu krasnu zemlju. Također na njegovu je riječ zemlja proizvela drveće i biljke, travu i svakorsne gmizavce. Zatim je Singbonga napunio zemlju pticama i životinjama svake vrste i veličine. Na koncu svega labud je snio jaje, i iz jajeta su izašli dječak i djevojčica, prva ljudska bića. Vidjevši da su prenevini, da bi davali nade na potomstvo, naučio ih je pripravlјati rižino pivo, koje podiže požudu, i tako je bila napučena zemlja²³.

Santal

Prebivaju u Santal Parganahsu, na desnoj obali Gangesa i u okrugu Hazaribagh. Svom najvišem božanstvu daju ime *Chando* (Sunce), *Singbonga* (Duh Sunca) i *Thakur*. *Thakur* je stvoritelj i uzdržavatelj svijeta. On određuje svakom čovjeku duljinu života; on je začetnik kiše, groma i vjetra; on može povratiti zdravlje bolesnom čovjeku; on je konačno sudac. Imaju mnogo priča o njegovu putovanju u pređašnja vremena, pohađajući ljude i zanimajući se za njihove poslove. Njihov istraživač *Bodding* kaže: »Ideja Najvišeg Bića uvijek je Santalima pred očima, i ima više primjera da ga Santali zazičaju. U njihovim najsvetanim zakletvama *Chando* ili *Thakur* ili *Singbonga* (sve imena za isto) navode se... Tokom vremena, no koliko je moguće sada utvrditi, nije tome dugo, Najviše Biće, koga stari Guru zovu *Thakur*, u nekoj se mjeri poistovjetovalo sa suncem²⁴. Svake treće godine u većini kuća, no u nekima svake četvrte ili pete, poglavar obitelji prinosi Bogu-Suncu, *Singbongi*, kozu za sreću obitelji a naročito za djecu, da od bolesti ne umru ili ne upadnu u grijeh²⁵.

22 Frazer, n. dj., str. 621—623.

23 Frazer, n. dj., str. 615; Cathrein, n. dj., sv. I, str. 326—332.

24 Koppers, n. dj. II, str. 305s.

25 Cathrein, n. dj. sv. I, 334.

Munda u Bengaliji

Munda u Bengaliji, posebice u okrugu Lohardaga, imaju o Singbongi brojne poslovice: »Velik je na nebu Singbonga, on je stvorio nebo i zemlju; nitko nije veći od njega. Kao što mi u kući palimo svjetlo, tako je Singbonga postavio na nebo sunce da svijetli po svem svijetu«. — Kad se urođeniku daju protuslovne zapovijedi ili savjeti, govori on ironički: »Na nebu je jedan Singbonga, ali na zemlji je pet Singbonga. Što ćemo učiniti? Zaista smo ludi«. — Kad jedna žena misli da joj je muž nevjeran, ona kaže: »Singbonga te je odredio za mene, a ti ideš drugoj«. — Kad je netko okraden, drugi ga tješi: »Singbonga je darovatelj, ne budi malodušan. Singbonga vidi, Singbonga će kazniti. Koliko će dana on to jesti?« — Kad opominju na iskrenost, govore: »Našim sakrivanjem ne će ostati sakriveno, Singbonga će te pokazati vidljivim«. — Siromah i gladan tješi se: »Što ću raditi? Gladan sam, no koji hrani mrave i ptice, također će dati. Zašto on ne bi dao « — Koga kleveću i ismijavaju, odgovara: »Singbonga, koji stanuje na nebu, ne će me psovati«²⁶.

3. DRAVIDA

Tamil

Prebivaju u južnom trokutu Indije. Ima ih oko 20 milijuna. Protestantski misionar J. S. Chandler, sastavljajući veliki tamilsko-engleski rječnik, saku-pio je 96 božjih imena, koja označuju njegovo jedinstvo. Veći dio tih imena potječe iz Sanskrtu, no dobar dio predstavlja tamilsku baštinu. Među ova između ostalog spadaju *Portunal* (opstojeća stavnost), *Katavul* (Jedan koji sve nadvisuje). Razumljivo je da se pisac na koncu tih svojih izvoda osjeća prisiljen postaviti pitanje: »Ne upućuje li nas to na temeljni monoteizam?« Na taj monoteizam kod istih Tamil pred oko 200 godina naišao je danski misionar B. Ziegenbalg: »Da postoji jedno božansko biće, kaže on, od koga je sve stvoreno, i o kom ovisi sve na nebu i na zemlji, to priznaje svatko među tim poganima, i ne dovode tu istinu ni u kakvu sumnju«²⁷.

Paria

O Parijama u Madrasu E. Thurston izvješćuje: »Poput svih ostalih Dravida priznaju i Paria opstojnost jednog najvišeg, svudašnjeg, osobnog, duhovnog bića, koje je izvor svih stvari i naziva se *K a d a v u l* (Onaj koji jest)«. On nema hramova ni kulta, ali ipak predstavlja u mišljenju Paria najviši pojam.²⁸

Toda

Žive pokraj Tamil. Također i oni priznaju jednog najvišeg Boga, koga zovu *Swami*, i nije isključeno da se tu nalazi jedna stara ideja, tako zaključuje njihov izvjestitelj Rivers.²⁹

Kolli Malaiyai

Nastavljaju okrug Salem u južnoj Indiji. Ehrenfels izvješćuje: »*K a d a v u l* je bio uvijek i uvijek će biti. On je stvorio svijet, kako, to se ne zna.

26 Cathrein, n. dj. sv. I, str. 323.

27 Koppers, n. dj. I, str. 674s.

28 Koppers, n. dj. I, str. 675.

29 Koppers, n. dj. I, str. 675.

Kadavul može sve, može stvoriti i može uništiti. Kadavul sudi i kažnjava, odnosno nagrađuje, poslije smrti, već prema djelima, koja je netko na zemlji učinio.«³⁰

Gond

O Gond Maria u Bastaru kaže W. V. Grigson: »Samo oko Orcha i nekoliko susjednih sela u Chhota Dongar pargana Hill Maria našao sam neku ideju o blijedom Najvišem Biću, Ispural, koji bi možda negdje kažnjavao zlikovce iza smrti; ali nitko ne zna reći tko je i gdje je Ispural, ili gdje se grješnik sudi i kažnjava. Moguće je to nejasan odjek misionarskog učenja prenošeno vašarskim brbljanjem«. Protiv ovog Grigsonovog tumačenja Koppers kaže: »Osim drugih teškoća, izgleda više nego nevjerovatno, da bi urođenci u takvom slučaju brzo i lagano našli novu riječ da izraze pojam, koji bi (prema Grigsonovoj tvrdnji) bio stran njihovu duševnom rječniku. Riječ Ispural izgleda da je izvorno dravidska...«³¹

Za Muria, drugi ogranak od Gond, kaže V. Elwin: »Muria imaju vjerovatno staru vjeru u Najvišeg Boga, koga izmjenično zovu Muhapurub, Ispural i Bhagavan.«³²

Khond

Nastavaju bregove u Orissa. Njihov panteon broji ništa manje nego 84 božanstva, od kojih je Dharni Deota, Bog-Zemlja, glavni. Deota je arijska riječ; vlastito khondska ime za boga je Pennu. Bog-Zemlja sad je muškog roda, ali je prije bila ženskog, imenom Tari Pennu ili Bera Pennu. U njihovoj ljudskoj žrtvi za plodnost zemlje upada u oči ova okolnost: određenoj žrtvi govore: »Mi smo te kupili a ne silom uhvatili i sad te žrtvujemo prema običaju, neka zbog toga ne padne grijeh na nas«. Osim toga upravo kod Khond, jedan njihov dio, koji štiju Bura Pennu, Boga svjetla, gnuša se na te ljudske žrtve, koje njihovi srodnici prinose Tari Pennu. Oni sa stravom gledaju na kraj, koji je okaljan krvlju tih žrtava, i ako su ga posjetili u doba između sjetve i žetve, ne smiju se služiti svojom oskrvnjenom vatrom, nego moraju iskresati novu.«³³

Oraon

I oni prebivaju u Chota Nagpuru kao zapadni susjedi Munda. Priznaju Najvišeg Boga koga, zovu Dharmi ili Dharmeš, Jedan sveti, koji se očituje u suncu. Smatraju ga posve čistim i dobrohotnim bićem, koji nas je stvorio i koji nas u svom milosrđu čuva, da ne bi njegove blagohotne nakane osujetili zli dusi ili manja božanstva, kojima je Dharmeš prepustio upravu svijeta. Te zle duhove (bhut) ljudi moraju umilostiviti, jer Dharmeš, uopće, ne može ili se ne će uplitati, kad nas jednom napadne zloduh. Ipak, u najvećim teškoćama, kad ne može pomoći niti seoski svećenik niti čarobljak, Oraon će se obratiti k Dharmešu kao zadnjem utočištu, govoreći: »Sad smo sve pokušali, ali još imam tebe za svoju pomoć«. Tad mu žrtvuju bijelog kokota. Operu mu noge i presijeku vrat, moleći: »Bože, ti si naš Stvoritelj, smiluj nam se«³⁴. Slave ženidbu Boga-Sunca (Bhagwan) s Boginjom-Zemljom (Dharti-mai) posebnom svečanošću u proljeće. Ulogu obiju božanstava igraju seoski svećenik i njegova žena. Dok tako nije izvršeno mistično sjedinjenje boga i bo-

30 Koppers, n. dj. I, str. 676.

31 Koppers, n. dj. II, str. 307.

32 Koppers, n. dj. I, str. 676.

33 Frazer, n. dj., str. 385, 389, 394.

34 Frazer, n. dj., str. 631.

ginje, Oraon ne smiju uživati niti sabirati novo korijenje, plodove ili cvijeće godišnjeg doba³⁵. S. Ch. Roy donosi još ove podatke: »Starije ime, još uvijek ponekad upotrebljavano, je Biri-Belas ili 'Gospodar sunca' i sunce još danas ponekad iznose kao vidljivi simbol, i ako ne stvarni prikaz Dharmesa... Dandanas Oraon, ponekad, upotrebljavaju čisto hinduskog ime Bhagwan za Najvišega Duha... No u sadašnje vrijeme, svakako, ideja Boga ili Najvišeg Duha je u svakom pogledu odijeljena u oraonskom mišljenju od velikog danjeg svjetlila. I Oran misle, a izgleda da su dobri razlozi da se s njima složimo, da je Bog bio poznat narodu ili da im se objavio od samog početka čovjekova stvaranja ne kao neko božanstvo (a deity) nego kao pravi Bog (the deity). I izgleda razumnije držati da Dharmes nije personifikacija nikakve prirodne sile niti personificirana snaga društva niti Poglavica mnoštva duhova i aveti, koji navaljuju na svijet. Oraon ga smatraju prethodnikom svemu, začetnikom i uzdržavateljem, nadglednikom i kazniteljem ljudi, bogova i duhova — svega što postoji u vidljivom i nevidljivom svijetu.«³⁶

Maler

Zive u bregovima Rajmahala na Gangesu. B e d o ili Sunce je najviše božanstvo. Još i danas kod nečije smrti kažu: »Ber pitia ili Sunce (Bog) (ga) je napalo« a kad netko ima sreću: »Ber Chichcha, Sunce (Bog) dalo (mu) je«³⁷

Kawar

Nastavaju Central Provinces. Imaju maglovitu ideju najvišeg božanstva, koga zovu *Bhagwan* i poistovjetuju ga sa suncem. Klanjaju mu se s poštovanjem, ali mu ne iskazuju nikakve druge pažnje, jer se ne zanima za ljudske poslove³⁸.

U pogledu Boga-Sunca R. Rahmann³⁹ ističe da je narodima Munda barem djelomično stran. Naime, kod Santal u jednom mitu o stvaranju ne pojavljuje se kao Stvoritelj Sing Bonga, nego jedno drugo biće imenom Thakur Jiu, i čitav mit ne sadržaje ništa iz čega bi se dalo razabrati Thakur Jiu kao sunčanog Boga.

Bonga je zajedničko ime za santalske duhove, i s obzirom na Thakur Jiu Bomding primjećuje: »Jedini duh, na koga santalski Guru ne će lako primijeniti oznaku bonga, je Najviše Biće, koje stari Guru zovu Thakar Jiu, Thakur-duh. Može se nekad nazvati bongakoren bonga, Bonga nad Bongima. Ako ga, kako danas obično biva, usprkos prosvjeda starih Guru zamjenjuju sa suncem ili danjim duhom, nazivaju ga također Bonga«. Munda su pored totemizma morali od Dravida preuzeti povezanost Najvišeg Bića sa suncem. S tim u vezi je Koppersova bilješka iz »Allgemeine Missionszeitschrift« (god. 1874): »Iz svih mita i riječi poganskih Kol proizlazi da oni priznaju Sing Bonga, kako danas obično biva, usprkos prosvjeda starih Guru zamjenjuju sa ne nalazi ništa od klanjanja suncu kod izlaska ili zalaza«⁴⁰. I Bhil smatraju sunce i mjesec svjetiljkama svijeta i Bhagwanovim stvorovima⁴¹.

35 Frazer, n. dj., str. 639, 380.

36 Koppers, n. dj. II, str. 305.

37 R. Rahmann: Gottheiten der Primitivstämme im nordöstlichen Vorderindien, *Anthropos* 31 (1936), str. 49.

38 Frazer, n. dj., str. 613.

39 Rahmann, n. dj., str. 51—58.

40 Koppers, n. dj. III, str. 254.

41 Koppers, n. dj. II, str. 271, 276.

Često smo susretali za Najviše Biće ime Bhagwan. Evo što o tom kaže Koppers: »Između urođeničkih naroda centralne Indije posebice su Korku, Korwa, Oraon, Lohar (skupina Munda), Birhor i Baiga, koji zajedno s Bhil daju svom vrhovnom Božanstvu ime Bhagwan. Naziv je indo-arijskog porijekla. No to se nikako ne može reći o pojmu, koji se skriva pod imenom. To neslaganje ne dokazuje samo analitički opis svih pripadnih okolnosti, nego nalazi svoj izvanjski izražaj u činjenici da mnogi od tih naroda (Oraon, Lohar, Birhor) zajedno s novim imenom Bhagwan upotrebljavaju za naziv svog Najvišeg Božanstva jedno starije, urođeničko ime kao Singbonga, Biri Belas, Dharmi, Dharmes. Sve upućuju na zaključak da je linija razvoja bila u mnogočem jednaka kod svih ostalih naroda: Bhil, Korku itd. Jedina je razlika da se u izvjesnom slučaju prearijsko ime izgubilo ili barem nije dosad pronađeno«⁴².

Naga

Žive u južnom Asamu, na sjeveroistoku Prednje Indije. I oni predstavljaju nearijsko stanovništvo Indije; govore tibeto-birmanskim jezicima. Godine 1936. i 1937. Fürer-Haimendorf⁴³ je boravio među njima i istraživao religiju kod dva njihova ogranka Ao i Konvak. Evo njegovih podataka:

Naga Ao. — U selu Merangkong na granici s područjem od Konyak kraće je vrijeme boravio i od jednog neobičnog inteligentnog starog muža saznao slijedeće o Lunkitsungba, kako oni u svom dijalektu nazivaju nebesko božanstvo Lungkijingba: »Lunkitsungba živi u nebu i stvorio je nebo, sunce i mjesec. On je najprije postojao, tad je došao Lichaba i načinio zemlju. Zato kod žrtvovanja najprije zazivaju Lunkitsungba. Lunkitsungba je također stvorio ljude; tako govore ljudi od starine, ali nitko ne zna kako je to načinio. Lunkitsungba je poput čovjeka, no u svojim je djelima kao vjetar. Sve vidi i svima pomaže; ljudi ne mogu po svojoj vlastitoj volji postati bogati. Naši su se pređi molili Lunkitsungba i stvarno su dobivali, za što su molili. Sva dobra i naši životi pripadaju njemu« (26). O Lichaba se govori da je stvorio zemlju i u njoj stanuje. Već je prije pisac pretpostavio da je ideja jednog nebeskog Boga bila, možda, vlastita starijem stanovništvu, koje su potisnuli Ao, dok bi Lichaba bio glavno božanstvo pravih Ao. Samo nejasne i re-daje govore o prvotnim stanovnicima zemlje od Ao, no sve govori za to, da su blizu stajali sjeveroistočnim susjedima od Ao, Konyak, ako upravo nisu bili pravi Konyak.

Naga Konyak. — Tu je pisac s nekim prekidima proživio godinu dana. U selu Wakching, gdje je pokupio najveći dio svojih opažanja, ime Najvišega Bića je Gawang, i doslovno znači »zemlja-nebo«. On živi u nebu i bio je tu prije svih drugih bića. Načinio je nebeski svod i izazvao grom i munju. Kad svojom munjom udari neko drvo, prinese mu najstariji seoski muž kod drveta kokoš kao žrtvu. Jedan stari muž kaže: »Kad je Gawang tvorio zemlju i ljude, napravio je također rižu. Ne znamo kako je Gawang načinio ljude, ali mi govorimo da smo njegova djeca. Ako smo bogati ili siromašni, to dolazi od Gawang; ako imademo mnogo za jesti, to dolazi od Gawang; kad imademo groznicu, to je od Gawang«. Kad sam drugiput pitao, da li Gawang ima ženu i djecu, jedan drugi muž rekao je spontano: »Ta mi smo njegova djeca«. O

42 Koppers, n. dj. II, str. 313s.

43 Christoph von Fürer-Haimendorf: Die Hochgottgestalten der Ao- und Konyak-Naga von Assam u »Mitteilungsblatt der Gesellschaft für Völkerkunde«, Wien 1938, Nr. 8, str. 25—30.

Gawangovoj ženi također ne znaju ništa. Uvijek se ponavlja da je Gawang poput čovjeka, ali može sve vidjeti i čuti.

Dok nije tako jasna uloga Gawanga kod podrijetla svijeta i ljudskog roda, naprotiv je jasno izraženo, u sasvim spontanim izjavama urođenika, da je Gawang čuvar ćudorednog reda. U jednom je razgovoru bilo govora da se u nekim selima istočno od Wakchinga mnogoput prodaje vlastitu djecu i suplemenjake kao robove, kojima tad kupci odsijecaju glave, jer na taj način dobivena glava vrijedi kao da je u ratu ugrabljena. Piščev se izvjestitelj, jedan stariji muž, ljutio nad tim običajem i rekao, da se Gawang jako srdi zbog prodaje i ubijanja robova i krivce kažnjava još za njihova života. Tko jednog čovjeka proda kao roba ili ubije jednog takvog roba, tome Gawang ne daje sina i taj ne postizava visoku starost. — Tko vara svoju ženu i potajno spava s drugim ženama, toga jednostavno kažnjava time da mu ne daje sina. Manje ozbiljno shvaćaju seksualnu slobodu prije braka; stari muževi doduše opominju mladiće da ne smiju spavati sad s jednom sad s drugom djevojkom, nego si izabрати jednu ženu, jer njihove razuzdane ljubavne pustolovine srde Gawanga. Ipak »budući da mladi momci ne mogu još pravo promisliti«, dalje ih Gawang ne kažnjava. — Na pitanje zašto ovaj ili onaj bračni par nema djece, uvijek ovako odgovaraju: »Gawang im upravo ne daje djece«. Također, tko krađe rižu ili domaće životinje svoga susjeda, tko je nepravedan i okrutan, suseljane u svađi tuče, protiv drugoga lažno svjedoči, potpada pod Gawangovu kaznu (27). — Gawangove kazne nisu ograničene na ovaj svijet. Čovjek, koji je na navedeni način pogriješio, mora na putu u zemlju mrtvih pretrpjeti mnoge muke, i te mu muke naređuje Gawang a ne čuvar zemlje mrtvih, duh imenom Doloba (27 s). — Često se Gawangove kazne zazivaju nad zločinca. Ako jedan muž kaže previše zlobnu šalu, može mu netko od slušalaca doviknuti: »Lažeš, Gawang vidi i razdrt će tvoja usta«. Bogatom čovjeku, Pongyong, koji je gradio novu kuću, u metežu prilikom rušenja njegove stare kuće, ukradena je posuda s 35 rupija. Mislio je da zna tko je ukrao novac, ali nije mogao dokazati. Okrivljeni je poricao da bilo što zna o rupijama. Tad ga je Pongyong prokleo: »O Gawang, daj da kradljivac moga novca sutra umre; neka ne ostane poput mene na životu«. Uskoro zatim osumnjičeni se razbolio, morao je klati žrtvu za žrtvom, dok nije nestalo Pongyongovih rupija i njegova vlastitog imetka. Doduše nije umro, ali je potpuno osiromašio. — Gawang ne kažnjava samo zločine, nego pazi i na obdržavanje različitih tabu. Pisac je zapitao mladića iz poglavičina klana, da li on smije jesti iz jedne zdjele s djevojkama, s kojima je radio na poljima, poput drugih mladića. »Dakako da bih također rado jeo s njima, no Gawang vidi«. — Mnogo češće nego da spušta svoju srdžbu na ljude, zazivaju Gawanga da podijeli sreću i blagoslov pojedincima ili zajednici. Jedva prođe ijedan značajni događaj u životu Konyaka a da se on ne bi obratio Gawangu. Evo nekoliko primjera: Kad se gradi kuća muževa, jedan stariji muž govori: »Gawange, daj da budu zdravi muževi i dječaci ove kuće« (28). Kad starješina klana za vrijeme proljetne svečanosti žrtvuje svinjče, kod toga govori: »Gawange, daj nam riže i prosa; daj da ulovimo slonova, divljih svinja, medvjeda i tigrova«. Jednako se zaziva Gawanga za vrijeme svadbene svečanosti. Otac zaručnice zakolje kokoš i popraska krv po glavnim stupovima svoje kuće govoreći: »Gawange, budi nam milostiv«. Kasnije jedan rođak zaručnika moli Gawanga da daje zaručnici dugi život. No i u svakodnevnom se životu često zaziva Gawang. Uvijek kad Konyak počinje jedan obrok, uzima malo riže i baca je na stranu ovim riječima: »Gawange, jedi ti najprije«. Prije lova govori muž: »Gawange,

daj da srtnem divlje svinje na mome putu«. Poslije uspješnog lova, odreže lovac komadić mesa i nekoliko dlaka životinje i baci za Gawanga u šumu govoreći: »Daj mi opet ubuduće takvu lovinu«. Iznenađuje ova primicijska žrtva kod naroda, koji poglavito obrađuje rižu. Ova lista molitava na Gawanga mogla bi se po volji produžiti, jer se u mnogobrojnim, s obradom riže povezanim ceremonijama, zadržava Gawang (29). Pokraj Gawanga dolazi u pojedinim molitvenim obrascima također Gashi, boginja zemlje. No kod pretežne većine žrtava priziva se upravo Gawang i nikoje drugo božanstvo (30).

Kod Naga: Mao, Maram i Kabui poligamija je vrlo rijetka, i javno je mnijenje ne odobrava. Preljub su prije kažnjavali smrću preljubnika. Danas kod Tangkhul mora krivac platiti povrijeđenom mužu i selu; kod Mao preljubnika protjeraju iz sela, a njegovo imanje zaposjedne povrijeđeni muž. Kažnjava se i preljubnica; na mnogim mjestima mora obitelj preljubnice vratiti mužu zaručničku cijenu. Kod Tangkhul božanstvo sve sudi. Čim se na ulazu njegove velike kuće pojavi jedan duh, nađe ga ondje gdje sjedi, i njegova je prva zadaća, da se obavijesti o vrsti pratnje, koju duh sa sobom nosi. Ima ih dvije vrste. Tko je bio lopov, ima u pratnji sve ukradene stvari, naprotiv drugi sve životinje, koje je sebi pribavio zakonitim lovom. Nakon što je Kok-thu uzeo sebi najbolje donesene haljine, osuđuje lopove da idu na put s lijeva, gdje se nalaze crvi i druge strašne stvari, naprotiv čestiti duh skreće na desno i ide jednim čistim putem. Za Kabui izvješćuje G. Watt: »Kapui vjeruju u jedno najviše biće, koje je dobrohotno. To je božanstvo stvoritelj svih stvari. Imaju ideju o nekom budućem životu«⁴⁴.

Na koncu ćemo navesti ovaj Koppersov zaključak:

»Skupimo li glavne rezultate naših istraživanja, onda se ukazuje:

1. Dapače, za pred- i ne-arijevsku Indiju *mnogostruko je jasno zasvjedočena etička vjera u Najviše Biće*. Da, ta etička vjera u Najviše Biće višestruko se očituje kod starih praroda *naročitu visinu i čistoću*. Tako se i Indija uklapa u veliku sintezu, koju je W. Schmidt dao na temelju dugodišnjeg rada u svom životnom djelu *Der Ursprung der Gottesidee*: Na poznatom prvom početku stoji vjera u više ili manje osobno predočeno i aktivno Najviše Biće.

2. S obzirom na to *pokazuje se kao neodrživa, često ponavljana tvrdnja da više religiozne ideje a naročito ideja jednog etičkog lika Najvišeg Bića, također i u Indiji, pretpostavljaju konačni plod razvoja* i da su se ovdje pojavile istom snagom arijsko-indijske duhovnosti. Svaka čast arijsko-indijskoj duhovnosti! Tko nešto zna o Indiji, znade je cijeniti. No što se tiče visine i čistoće ideje Boga, mogli su sami ti Ariji, kako smo u pojedinosti vidjeli, višestruko iskusiti pomoć i potporu urođenika. Oni su već u vrijeme svoga doseljenja raspologali s gotovo čednim, ta gotovo već manjkavim religioznim inventarom. Daljnji razvitak zatim pokazuje sigurno pojedinačno duhovna djela velike vrsnoće, ali se općenito pri tom ne radi, ukoliko se tiče Arijiaca, o jednom razvoju k teističkim (odnosno monoteističkim) shvaćanjima i smjerovima«⁴⁵. S tim u vezi evo što za vrijeme Upanišada kaže W. Ruben: »Naravno ne može se reći da je nezatni Citra (jedan od 109 upanišadnih pisaca, koje Ruben obrađuje) pronašao taj božanski lik (Brahma), on ga je sigurno našao već u pučkom vjerovanju: u narodu plemića i seljaka sigurno je bilo krugova, koji nisu razumjeli mističnu moć brahmana u njezinoj abstraktnosti, nego su tumačili kao Boga. Oni su stajali pod uplivom nekih monoteista, koji su vjerovali u jednog deus otiosus vrste Brahme«⁴⁶.

44 Cathrein, n. dj., sv. I, 401s. — 45 Koppers, n. dj., I, 692. — 46 Koppers, n. dj. I, 691.